

**Felkai László****Gondolatok az új büntetés-végrehajtási kódex kapcsán**

Úgy gondolom, több ország is lehet abban a helyzetben, hogy végiggondolja a büntetés-végrehajtási rendszerét, kell-e azon változtatnia, mint ahogy Magyarország tette az elmúlt 20 évben. A rendszerváltás óta eltelt időszak hat kormánya közül három is elhatározta, hogy új bv. kódexet készít. Első alkalommal a ciklus végére eljutottak a kódex megszövegezéséig, de a tervezetet a Parlament elé már nem terjesztették, a második alkalommal szintén eljutottak a kódextervezetig a ciklus végére, és bár a Parlament elé terjesztették, de az Országgyűlés már nem tárgyalta. Most szintén a ciklus végén járunk, elkészítettük a kódexet, terveink szerint beterjesztjük, és meg is fogja tárgyalni még ebben a ciklusban a Parlament.



Mit jelképez ez az én számomra? Azt jelképezi, hogy sok kormány – sok ország – érzi úgy, hogy a büntetés-végrehajtási rendszeréhez hozzá kell nyúlnia, változtatni kell rajta, azonban nem ezt tartja legfontosabb feladatának. Tudja azt, ha egy rendszerhez hozzányúl, és egy másik rendszert épít fel, az pénzbe kerül, és nem biztos, hogy a közvélemény a büntetés-végrehajtási rendszer megújítását – amelyhez jelentős pénzügyi források kellene – nagy lelkesedéssel fogadja. A büntetés-végrehajtás rendszer megújításához való hozzáállást, viszonyulást – szerintem – mostanáig ambivalens érzés kísérte végig. Bízunk benne, hogy az ellentmondást úgy sikerül feloldani, hogy végül is egy új és az eddiginél jobb bv. törvény fog születni.

Néhány gondolatot emelek ki azok közül, amit én magam fontosnak tartok az új büntetés-végrehajtási kódex kapcsán. Elsősorban nem is az intézményrendszerről, a jogintézményekről fogok beszélni, hanem inkább az elvekről; az új jogintézményeket ismertetik majd az utánam szólók.

Az egyik dolog, ami nagyon fontos, hogy ha egy kormány, egy Parlament törvényt alkot, az a törvény legyen reális és betartható. Úgy vélem, semmi értelme nincs annak, hogy jól hangzó nemzetközi előírásokat tegyünk be az alapelvek közé, mondván, ezzel minden létező nemzetközi szervezet követelményének megfelelelünk, majd eközben az intézményrendszer megújításához ne legyenek meg a humánerőforrások, illetve az anyagi források. Azt gondolom: egy kormány, egy Parlament nem hazudhat, nem vezethet félre senkit, kizárólag olyan törvényeket szabad alkotnia, amelyeket tökéletes biztonsággal meg is tud valósítani. Szerintem ez nagyon fontos dolog, mert a korábbi negatív példáinkkal nem va-

gyunk egyedül, több ország is eljutott oda, hogy nem teljesen reális jogszabályokat alkotott. Ez pedig az egész jogtudatra, az állampolgári jogkövetésre rossz hatással van – bármelyik országról is legyen szó.

A másik elv, amit én fontosnak tartok: olyan büntetés-végrehajtási kódexet kell alkotni, amelynek az a célja, hogy az elítéltek emberi méltóságát megőrizze, visszavezesse őket a társadalomba. Ezzel nagyjából mindenki egyet is ért, azonban olyan körülményeket célszerű teremteni, amelyek létrehozásánál figyelembe vesszük az adott ország ún. átlagos életszínvonalát. Mondok egy példát! Akkor, amikor meghatározzuk azt, hogy mennyi férőhely jusson egy elítéltre, nem lehet eltekinteni attól, hogy Magyarországon vagy bármelyik más országban mekkora az átlagos lakásnagyság, vagy hány négyzetméter jut egy átlagos lakosra. Ha ezekről a realitásoktól elfelejtkezünk, akkor a közvélemény nem fogja ezt a rendszert befogadni, és társadalmi befogadottság nélkül egy intézményrendszer nem működhet.

A nemzetközi egyezmények anyagi feltételeket is meghatároznak, ennél fogva ezeknek a megállapodásoknak – legalábbis szerintem – két, nem feltétlenül pozitív következményük van:

1) Az egyezmények aláírói különböző anyagi lehetőséggel rendelkező országok, ami érthető, hiszen attól nemzetközi egy egyezmény, hogy sok ország a tagja, és amennyiben eljutnak az igénymeghatározás szintjén a konkrétumokig, nagyon könnyen elképzelhető, hogy ez a nemzetközi standard, ez a nemzetközi átlag egyes országok kultúrájához, anyagi lehetőségeihez képest túl magas, más országok lehetőségeihez képest viszont túlságosan alacsony, ami rögtön magában hordozza a be nem tarthatóság konfliktusveszélyét.

2) A nemzetközi egyezmények általában abból indulnak ki – mert ritkán van válság a világban, amikor szövegezik a nemzetközi egyezményeket –, hogy ha valamilyen szociális vagy egyéb téren egy ország elért valamit, attól visszalépni nem lehet. Ezt egyébként a magyar alkotmány, Magyarország Alaptörvénye is magába foglalja, ha nem is direkt módon. Ugyanakkor, ha jön egy válság, egy több évig tartó gazdasági krízis, akkor a társadalom minden területén vissza kell lépni valamiből. Csökken az emberek az életszínvonala, átlagkeresete, csökken a foglalkoztatás és így tovább. Itt válik fontossá a nemzetközi egyezmények kérdése, mert válság esetén ezek éppúgy érvényesek. Ez megint egy konfliktusforrás, amit ebben a kódexben értelmes módon, a társadalom tűrőképességét figyelembe véve kell kezelni.

Az előzőekhez hasonló dilemma a reintegráció problematikája. A börtönből szabadult bűnelkövetők visszavezetése a társadalomba nagyon fontos dolog. Ebben a kódexben – bizonyára Önök is olvasták – szerepel, hogy a szabadságvesztésből szabadultaknak szükség esetén közfoglalkoztatást biztosítunk, vagy megpróbálunk számukra kedvezményes lakhatást biztosítani. Mert hogyan illeszkedjen vissza egy 10 évet a börtönben töltött ember a társadalomba, ha a kezdeti időszakban ezek az eszközök nem állnak a rendelkezésére? Az újabb felmerülő kérdés: Az állam meddig biztosítson munkalehetőséget és kedvezményes lakhatást? A válasz végig gondolásánál figyelembe kell venni, hogy az illető or-

szágban általában a lakhatási és a munkalehetőségek milyenek, továbbá azt, hogy a börtönből szabadultak számára nem lehet kedvezőbb feltételeket meghatározni azokénál, akik nem követtek el jogsértést.

Ezekkel a példákkal csak rávilágítani szándékoztam arra, hogy vannak olyan konfliktusforrások, amelyeket megpróbálunk – jól vagy rosszul, az majd kiderül, de – kezelni ebben a büntetés-végrehajtási kódexben, ami éppen ezért, ezen el-  
lentmondások miatt nem könnyen megalkotható mű.

A következő felvetés, amit én fontosnak tartok, a költséghatékonysággal van kapcsolatban. A büntetés-végrehajtást illetően abból indul ki a közvélemény, hogy van egy büntetés-végrehajtási intézet, ott jó vastag falak vannak, valamint az intézetek biztonságos működtetéséhez nagy létszámú őrszemélyzet kell. Én úgy vélem, ez nem feltétlen van így, és el kell gondolkodni a költségek ésszerű minimalizálásán. Mire gondolok? Azoknak a fogvatartottaknak az elhelyezésére, kezelésére, akik vétséget, kisebb súlyú bűncselekményt követtek el, akik gondatlan elkövetők, akiről úgy ítélte meg a bíróság, hogy rövid időtartamú szabadságvesztést kapjanak, mert nem veszélyesek a társadalomra, megítélésem szerint teljesen felesleges a magas biztonsági fokozatú büntetés-végrehajtási intézet, illetve a nagy létszámú személyzet. Hiszen ha az illető elítélt a bv. intézetből, mondjuk, „eltávozik” – amit könnyebb megtennie, ha alacsonyabb a biztonsági fokozata –, fogolyszökés miatt sokkal nagyobb ítéletet fog kapni, mint amiért alapesetben a börtönbe került. Ugyan ki az az értelmes ember, aki ilyet kockáztatna? A börtönhöz fűződő anyagi, biztonsági elveket is – szerintem – alaposan végig kell gondolni a költségcsökkentés irányában.

Említek egy másik témát, ami vélhetőleg a külföldi országok számára nem új, csak Magyarország számára lesz az, ha megvalósítjuk. Nincs annak semmi akadálya, sőt elősegíti a társadalomba való visszailleszkedést, ha az elítélt szabadságvesztés-büntetésének utolsó időszakát már nem a börtönben tölti, hanem otthon, olyan elektronikus bilincset viselve, amely lehetőséget ad a hatóságoknak arra, hogy észlelje, ha elhagyta az otthonát. A megfelelő szankciókat alkalmazva ez a megoldás egyrészt olcsóbb, másrészt a visszailleszkedést is segíti. Tehát, azt gondolom, ez a másik fontos elv, amit megpróbáltunk végiggondolni, és többé-kevésbé végigvinni ebben a kódexben, hogy miként lehet az ésszerűség keretei között minimalizálni a büntetés-végrehajtási költségeket.

Úgy vélem, az is egy fontos elv, hogy a társadalmat meggyőzzük arról: bizonyos juttatások a büntetés-végrehajtásban nem jutalmak, hanem éppen a helyes társadalmi cél érdekében járnak az elítéltnak. Mire gondolok? Elvárjuk az illetőtől, hogy akár 8, 10, 15 év szabadságvesztés-büntetés után is: illeszkedjék vissza a társadalomba, tartsa fenn magát. Ugyanakkor a jelenlegi magyar jogszabályok szerint a börtönben töltött idő – akkor is, ha az elítélt dolgozik – nem számít nyugdíjszerzési időnek. Következésképp, ha szabadul a bv. intézetből, és mondjuk, eléri a nyugdíjkorhatárt, nem kap egy fillér nyugdíjat sem. Akkor hogyan várjuk el tőle a társadalmi beilleszkedést? Az nem a társadalomnak a kegye, hogy a börtönbeli munkavégzést nyugdíjszerző időnek ismeri el, hogy megadja a nyugdíjbiztosítási ellátás önkéntes igénybevételének lehetőségét. Ez nemcsak érzelmi szempontból,

hanem gazdasági szempontból is fontos. Ha e téren nem változtatunk a jogszabályokon, akkor a volt elítélt „rászabadul” a társadalomra: vagy visszaeső lesz, vagy az önkormányzati, illetve az állami szociális szektor támogatására szorul, ami pénzben ugyanúgy terhet jelent. Ezért ebben a kódexben – és remélem ezt a közvélemény is akceptálni fogja – megpróbáltuk bevezetni azt, hogy az elítélt, aki a börtönben egyébként dolgozik, aki önként befizeti a nyugdíjárulékot, az jogosult legyen a nyugellátásra.

Azt gondolom továbbá, hogy ha néhány nemzetközi cikket, kódexet elolvas az ember, azokban általában az elítéltek jogai jelennek meg, ami egyébként helyes, mert azt kell kódexbe foglalni, azt kell a közvélemény elé tární, ami nem magától értetődő. Viszont ugyanolyan hiba az, hogy ha az elítélteknek abszolutizáljuk a jogait. Ezzel egyrészt nem segítjük őket, másrészt pedig megint abból indulok ki, hogy a társadalom nem fogadja el az intézményrendszert, amit megalkotunk. Megint mondok példát, hogy mire is gondolok. Sokan vannak, különösen a súlyosabb bűncselekményt elkövetett személyek közül olyanok, akik riportokat adnak, az általuk elkövetett bűncselekményükről könyvet írnak és így tovább. Az utóbbi időben elég élesen felmerült – vannak pro és kontra érvek –, hogy a nyilatkozattétel szabadsága, ami általában is egy alkotmányos alapjog, amellet az Emberi Jogok Európai Egyezményében is lefektetett alapjog, mennyiben konkurál a sértett azon jogával, hogy azt a bűncselekményt, amit a sérelmére elkövettek, ne kelljen neki nap mint nap a tömegtájékoztatási eszközökön keresztül újraélnie. Ebben a bv. kódexben úgy próbáltuk ezt a konfliktust feloldani, hogy egyértelművé tettük: a sértetti jogokat magasabb rendűnek tartjuk, mint az elítélt nyilatkozattételi jogát.

Nem ritka eset, pont a legsúlyosabb bűncselekményt elkövetőknél, mert a tömegtájékoztatás az ő személyük, illetve az elkövetett tettük indítéka iránt mutat igazán érdeklődést, hogy igen jelentős összeget kapnak a nyilatkozatukért vagy az általuk megírt műért. Az új bv. kódex felteszi azt a kérdést, hogy vajon ez a szerzői jog, ami egy másik alapjog, korlátozható-e akkor, ha valaki bűncselekményt követ el, ha egy társadalom, ha egy bíróság elítéli, vagyis az elkövető fogvatartása alatt, ha bármilyen szerzői művet létrehoz, bármit nyilatkozik, akkor ebből neki anyagi haszna származhat-e. Például, ha valakit a bűncselekményért öt évre elítéltek, akkor kaphat-e több millió forintot a büntetése letöltése után, ha a „börtönélményeit” elmeséli, vagy nem kaphat.

Azért került társadalmi vitára ez a tervezet, mert bizonyos kérdésekre várjuk a választ. A társadalmi vitának pont az a célja, hogy ezeknek a nem jogi, hanem erkölcsi elveknek a megítélése valamilyen módon visszacsatolódjon a vitában résztvevőktől, hogy megtudjuk, a társadalom tagjainak mi a véleménye ezekről az elvekről.

A büntetés-végrehajtással kapcsolatban többen úgy vetik fel a kérdést, hogy melyik a célravezetőbb, a szigor vagy a nevelés? Azt gondolom, hogy a két fogalom szembeállítását nem helyes, hiszen a szigorban önmagában van nevelő hatása. Akik ismerik Magyarország közbiztonságát – inkább a közlekedésbiztonságát a közbiztonságon belül –, azok tudják, hogy hazánk hosszú időn keresztül elké-

pesztó szinten állt közlekedésbiztonsági szempontból. Lehet, hogy tévedek, de úgy emlékszem, hogy a '90-es évek elején Európában talán csak Albánia volt mögöttünk az egy lakosra jutó halálos, illetve súlyos közlekedési bűncselekmények, balesetek terén. A magyar életszínvonalhoz képest rendkívül szigorú bírságolási gyakorlatot vezettünk be, aminek a következménye az lett, hogy ez év tavaszán Magyarország kapta meg az Európai Unió egyik társadalmi szervétől azt az elismerő oklevelet, ami azt bizonyította, hogy az európai országok közül egy év alatt Magyarországon volt a legnagyobb fejlődés a közlekedésbiztonság területén. E fejlődés révén életek százait, ezreit mentettük, mentették meg. Tehát amikor azt mondjuk, hogy „szigor”, aminek pejoratív a jelentése, azért gondoljuk végig, nincs-e a szigornak nevelő hatása, és akkor lehet, hogy árnyaltabban fogunk ehhez a fogalomhoz közeledni.

A büntetés-végrehajtási jog – a régi európai uniós terminológiával élve – nem az első pillérbe tartozó, azaz nem közös jog, hanem minden országnak megvan a szuverenitása abban, hogy ezen a téren milyen jogot alkot. Ugyanakkor azt gondolom, hogy az Európai Unió egyben egy közös kultúrát is jelent, tehát a büntetés-végrehajtási jogot csak annak keretei között lehet létrehozni; az új bv. kódexet úgy kell megalkotni, hogy az egésznek az eszenciája, végkicsengése, hangulata nem lehet más, mint az Európai Unió többi tagállama büntetés-végrehajtási törvényének.

Ezért is tartom nagyon fontosnak, hogy külföldi vendégeink eljöttek, elmondják a saját tapasztalataikat, és segítenek minket abban, hogy az a „termék”, amit megalkotunk, ne különbözzék lényegesen szomszédjaink hasonló törvényétől, csak annyiban, amennyiben azt Magyarország jogi hagyományai és egyes speciális megoldásai megkövetelik.